

Розквіт та занепад лея на початку ХХ ст.

(монети Румунії у 1901–1918 рр.)

Олександр Десятніков (Черкаси)

Грошова система Румунії на початку

XX ст. Наслідком участі князівства Румунія на боці Росії у війні проти Османської імперії (1877–1878 рр.) стало проголошення 9 (21)¹ травня 1877 р. її повної незалежності від Туреччини. Подальше зростання міжнародного престижу Румунії привело до проголошення її 13 березня 1881 р. королівством. Титул короля прийняв представник династії Гогенцоллернів-Зигмарингенів князь Кароль.

Молода держава у цей період мусила вирішувати складні проблеми економічного становлення. Не зважаючи на швидкий розвиток промисловості, вона ще на початку ХХ ст. за економічною структурою залишалася сільськогосподарською країною.

Труднощами супроводжувалося й становлення національної грошової системи. На середину XIX ст. у грошовому обігу Румунії знаходилося понад 80 типів іноземних грошових знаків, які мали різну

вартість і валютний курс. Це надзвичайно ускладнювало торгівельні операції й створювало великих складнощі для нормального розвитку економіки. Проте національної грошової одиниці не існувало. Поряд із найпоширенішими турецькими монетами використовувалася лише умовна румунська грошово-лічильна одиниця лей, який поділявся на 40 пара чи 120 бані.

Вперше у новітній історії Румунії національну грошову одиницю запроваджено «Законом про впровадження грошової системи і випуск національної валюти» від 14 (26) квітня 1867 р. Вона отримала назву лей (рум. leu, множ. leu — лев; назва з'явилася в останній третині XVI ст. для позначення поширеного на румунських землях голландського левендальдера із зображенням лева на реверсі²). Хоча пропонувалися й інші назви. Так, на зразок французького франка румунську валюту пропонували назвати роман (roman), тобто румун. Але такий варіант був відкинутий, адже дивно було б чути на ринку таку, наприклад, фразу: «Дати п'ять румунів за бика». Сотою частиною лея став бан (рум. ban, множ. bani, перекладається і як гроши, і як монета).

Румунія прийняла грошову систему, яка була аналогічною системі Латинського монетного союзу, що утворився у 1865 р. (формально Румунія до цього об'єднання держав ніколи не входила). Таким чином, мета-

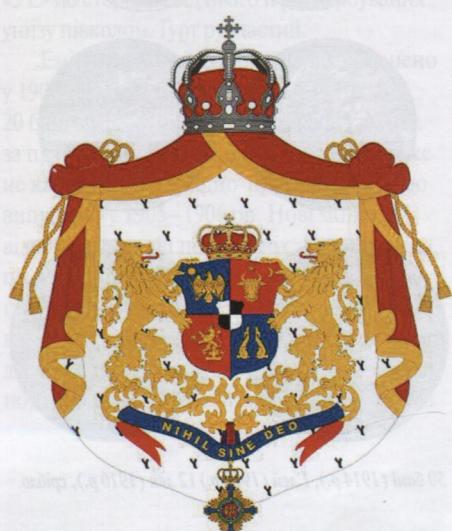

Кароль I (1839–1914), із 1866 р. князь, із 1881 р. – король Румунії.

левий вміст румунської грошової одиниці став рівним вмісту французького франка, який включав у себе 4,5 г чистого срібла чи 0,290323 г чистого золота. Відповідно, румунські золоті та срібні монети мали ту ж вагу, вміст срібла та діаметр, що й сучасні їм французькі, а також монети інших країн Латинського монетного союзу — Бельгії, Швейцарії та Італії (у 1868 р. до союзу приєдналася також Греція).

Запровадження біметалізму й встановлення рівного співвідношення між румунським леєм та французьким франком зумовлювалися бажанням політичної еліти посилити торгівельні й фінансові зв'язки між Румунією та Францією, а в перспективі отримати політичну підтримку впливової європейської держави в боротьбі за визнання незалежності від Туреччини.

Незважаючи на те, що законом 1867 р. встановлювалося, що силу законного платіжного засобу мають румунські монети

Герб Королівства Румунія у 1881–1922 рр.: на мантії під Сталевою короною два леви тримають короновані щит із чотирма гербами земель: Валахії (коронований золотий орел із хрестом у дзьобі, мечем і скіпетром у лапах, ліва сонце), Молдавії (голова зубра, зірка, півмісяць і квітка), Добруджі (два дельфіни) і Олтенаї (золотий коронований лев на короні, справа зірка); на щиті накладено щит династії Гогенцоллернів-Зигмарингенів (два чорні із двома білими полями); унизу стрічка із девізом дому Гогенцоллернів-Зигмарингенів «NIHIL SINE DEO» («Нічого крім Бога») і Орден Зірки Румунії.

Сталева корона Королівства Румунія відлита в Бухаресті для коронації Кароля I 26 березня 1881 р. Монарх замідав, щоб регалія була виготовлена з чистої сталі без домішок золота, чим підкреслювався геройський румунських солдатів у війні за незалежність від Османської імперії 1877–1878 рр. Метал для корони узято з трофеїв, захоплених у битві під Гравцею 30 серпня 1877 р.

Сталева корона зображені на багатьох румунських монетах першої половини ХХ ст.

¹ До 1919 р. Румунія вживала юліанський календар, тому тут і далі дату подано за старим та новим стилями. Різниця між ними складала 12 днів і на датуванні монет не позначилася.

² У 1880 р. на тому самому історичному підґрунті грошову одиницю із назвою «лев» запровадила Болгарія.

50 бані (1901 р.), 1 лей (1900 р.) і 2 лея (1894 р.), срібло. На монетах у 1 і 2 лея номінал позначено скорочено — відповідно «1 L» і «2 L». Рік карбування за юліанським календарем.

5 лей, срібло, 1901 р. Номінал позначено скорочено «5 L».

5 бані, 10 бані та 20 бані, мідно-нікелевий сплав, 1906 р. Монети мають отвір по центру.

Французькі 50 сантимів (реверс) і 1 франк (аверс), що карбувалися з 1897 р. Дизайн монет послугував зразком для оформлення румунських срібних монет 1910—1914 pp.

та монети країн-членів Латинського монетного союзу, найпоширенішою іноземною валутою в Румунії була французька.

Стабільність румунської грошової системи почала руйнуватися починаючи із 1880-х рр. Ціна срібла почала прогресуюче падати відносно ціни золота. Якщо у 1867 р. співвідношення цін срібла й золота було

закріплено на рівні 1: 15,5, то у 1880 р. воно становило 1: 18,05, а у 1889 р. — 1: 22,12.

Держави Європи, зокрема Німеччина, Австро-Угорщина, Росія, а також США наприкінці XIX ст. прийняли систему золотого монометалізму, що ще більше послабило роль срібла на ринку. Тим не менш, Латинський монетний союз зберігався, хоч дотримання встановлених ним норм стало невигідним.

Вищевикладене стосувалося й Румунії. Карбування повноцінних срібних монет було значно обмежене, що означало фактичний перехід до золотого монометалізму. 17 (29) березня 1890 р. прийнято закон, згідно з яким єдиною грошовою одиницею в Румунії залишився лей із золотим вмістом 0,323600 г чистого золота. Платежі срібними монетами було обмежено сумою 50 лей, а усі податки й митні збори мали бути сплачені виключно золотом. Але через обмежене карбування Румунією власних золотих монет, їхнє місце зайняли французькі, турецькі, російські та британські.

Монетне карбування Кароля I в XX ст.
Перші монети відповідно до закону 1890 р. випущено у 1894 р. Ними стали срібні 50 бані, 1 і 2 лея. Подальші емісії здійснено у 1900 і 1901 pp.

Метрологічні характеристики обігових монет Кароля I 1901—1914 pp.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
5 бані	мідно-нікелевий сплав (75% мідь, 25% нікель)	2,50	19,00
10 бані	мідно-нікелевий сплав (75% мідь, 25% нікель)	4,00	22,00
20 бані	мідно-нікелевий сплав (75% мідь, 25% нікель)	7,00	25,00
50 бані	срібло, 835 проба (83,5% срібло, 16,5% мідь)	2,50	18,00
1 лей	срібло, 835 проба (83,5% срібло, 16,5% мідь)	5,00	23,00
2 лея	срібло, 835 проба (83,5% срібло, 16,5% мідь)	10,00	27,00
5 лей	срібло, 900 проба (90% срібло, 10% мідь)	25,00	38,00

50 бані (1914 р.), 1 лей (1912 р.) і 2 лея (1910 р.), срібло.

Герб Королівства Румунія у 1881–1922 рр.: на мантії під Сталевою короною два леви тримають коронований щит із чотирма гербами земель: Валахії (коронований золотий орел із хрестом у дзьобі, мечем і скіпетром у лапах, зліва сонце), Молдавії (голова зубра, зірка, півмісяць і квітка), Добруджі (два дельфіни) і Олтенії (золотий коронований лев на короні, справа зірка); на щит накладено щит династії Гогенцоллернів-Зигмарингенів (два чорних і два білі поля); унизу стрічка із девізом дому Гогенцоллернів-Зигмарингенів «NIHIL SINE DEO» («Нічого крім Бога») і Орден Зірки Румунії.

У Молдавії монета у 50 бані називалася місцевим населенням «дутка» (dută) чи «дупка» (dupcă). Таку назву в XVII ст. дали поширеній у дунайських князівствах срібній польській монеті в 3 гроші, яку пізніше наслідували інші європейські держави.

У Валахії 50 бані називали також «банкуца» (bâncucă).

Монета номіналом 2 лея 1901 р. є однією з найбільш раритетних румунських монет XX ст. — всього їх випущено 12476 штук.

У 1901 р. здійснено емісію монет номіналом 5 лей. Монета має аналогічний іншим срібним монетам аверс, а на реверсі — герб, що займає майже усе поле, номінал «5 L» по сторонах від нього й рік карбування унизу півколом. Гурт рубчастий.

Емісію розмінних монет було здійснено у 1900 р. — 1 і 2 бані з бронзи й 5, 10 і 20 бані з мідно-нікелевого сплаву. У XX ст. за правління Кароля I бронзові монети вже не карбувалися, а мідно-нікелеві повторно випущено у 1905–1906 рр. Нові монети відрізняються від попередніх. Насамперед, по центру монетного поля зроблено круглий отвір. Це дало можливість зменшити вагу кожної монети на 1 г не зменшуючи діаметр й здешевити виробництво. Звичайно, що дизайн монет було змінено: Сталева

1 лей, 5 лей (срібло), 20 лей і 100 лей (золото), 1906 р. Випуск до 40-річчя правління Кароля I. Монета є недатованою — на аверсах розміщено роки правління монарха.

12½ лей і 25 лей, золото, 1906 р. Випуск до 40-річчя правління Кароля I. На аверсах розміщено роки правління монарха і монета є недатованою.

корона і стрічка зі словом «ROMANIA» на аверсі, номінал (відповідно «5 BANI», «10 BANI» чи «20 BANI») й рік карбування, розміщені по колу — на реверсі. Гурти монет плоскі.

Остання емісія Кароля I — 50 бані, 1 лей і 2 лея 1910–1912 й 1914 рр. На аверсі — голова Кароля I наліво й легенда «CAROL · I · REGE · • · AL · ROMANIEI». Реверси нових срібних монет були виконані оригінальніше, ніж попередні. На 50 бані — Сталева корона над олівковою гілкою й по колу легенди «ROMANIA», «50 BANI»

й рік карбування. На старших монетах представлена алегорична сцену: селянка із веретеном у руках і серпом за поясом крокує по полю зі складеними на ньому снопами. Угорі над лінією горизонту легенда «ROMANIA» ліворуч вздовж канта і номінал у два рядки праворуч. Рік карбування — внизу зліва вздовж канта. Гурт усіх трьох монет рубчастий.

Румунія, формально не входячи до Латинського монетного союзу, тим не менш копіювала французьку грошову систему. Цікаво, що дизайн срібних монет 1910–

Метрологічні характеристики ювілейних монет Румунії 1906 р.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
1 лей	срібло, 835 проба (83,5% срібло, 16,5% мідь)	5,00	23,00
5 лей	срібло, 900 проба (90% срібло, 10% мідь)	25,00	38,00
12½ лей	золото, 900 проба (90% золото, 10% мідь)	4,0323	21,00
20 лей	золото, 900 проба (90% золото, 10% мідь)	6,4516	21,00
25 лей	золото, 900 проба (90% золото, 10% мідь)	8,0645	30,00
50 лей	золото, 900 проба (90% золото, 10% мідь)	16,1290	40,00
100 лей	золото, 900 проба (90% золото, 10% мідь)	32,2580	35,00

50 лей, золото, 1906 р. Випуск до 40-річчя правління Кароля I. На аверсах розміщено роки правління монарха і монета є недатованою.

1914 рр. подібний до дизайну французьких того ж періоду (впроваджений у 1897 р.). Так, на реверсі французьких 50 сантимів теж зображене оливкову гілку, причому розміщена вона досить схоже. На 1 і 2 французьких франках зображені алегорії республіки Маріанну, що засіває ниву. Як і румунська селянка, вона кроє босоніж в полі, подібно розміщена й лінія горизонту. Через таку схожість і відповідність вартості, румуни часто називали свої лей франками. Слід зазначити, що румунський дизайн не поступається знаменитому французькому, а навіть є дещо привабливішим через більшу насиченість зображеннями монетного поля.

Ювілейні монети 1906 р. У 1906 р. виповнилося 40 років з коронації румунською князівською короною Кароля I. Законом від 19 грудня 1905 р. (1 січня 1906 р.) санкціоновано випуск золотих і срібних ювілейних монет, присвячених цій події. Серія складається із номіналів: золотих $12\frac{1}{2}$, 20, 25, 50 і 100 лей і срібних 1 і 5 лей. Одночасно з монетами випущено серію ювілейних поштових марок.

Із 10 номіналів найбільшим є тираж 1 лея — 2,5 млн. штук. Монет номіналом 5 лей випущено 200 тис. штук. У той же час тиражі золотих монет є досить скромними — від 32 тис. номіналом $12\frac{1}{2}$ лей до лише 3 тис. 100-леївих монет. Через це вони належать до найбільш раритетних румунських монет першої половини ХХ ст.

Срібні монети карбувалися за стандартом обігових. Золоті монети в Румунії карбувалися лише у 1870 р., але й це була лише незначна емісія 20 лей. Тому фактично у 1906 р. було випущено перше монетне золото країни.

Дизайн монет досить виразний. 1, 2, 20 і 100 лей виконані однаково. На аверсі — портрет Кароля I 1906 р., на реверсі — його портрет 1866 р. Легенди відповідно «CAROL I REGE AL ROMANIEI» й «CAROL I DOMNUL AL ROMANIEI» («Кароль I князь Румунії»). На аверсі під портретом дати «1866–1906», на реверсі — номінал (відповідно «1 LEU», «5 LEI», «20 LEI», «100 LEI»). Гурти усіх монет рубчасті.

Однаковим є оформлення номіналів $12\frac{1}{2}$ і 25 лей. На аверсі — Кароль I у пишному військовому мундирі із нагородами й легенда «CAROL I REGE AL ROMANIEI • 1866 • 1906». На реверсі — румунський геральдичний коронований орел із розкинутими крилами тримає у дзьобі хрест, в лапах — меч та скіпетр. Під крилами розвивається стрічка із девізом «PRIN

Знаки Бухарестського монетного двору — літера «В» і «колос» на 5 леях 1901 р. Проте карбувалася монета у Гамбурзі (Німеччина).

STATORNCIE LA ISBINDA» («Через чесність до свободи»). Номінал відповідно « $12\frac{1}{2}$ LEI» чи «25 LEI». Гурти монет рубчасті.

Аверс 50 лей аналогічний аверсам двох попередніх номіналів. На реверсі зображене Кароля I верхи на коні в роки російсько-турецької війни 1877–1878 рр., під час якої він був головнокомандувачем румунської армії, що воювала на боці росіян. Угорі півколом легенда «CAROL I DOMNUL AL ROMANIEI • 50 LEI». Гурт рубчастий.

Монетні двори. Румунський Державний монетний двір (Monetăria Statului) відкрито в Бухаресті 3 березня 1870 р. Проте на той час Румунія ще була залежною від Туреччини, яка висловила протест проти випуску монет, вбачаючи в цьому ознаку суверенітету. Через це монетний двір фактично припинив свою роботу. Після переможної війни проти Туреччини 1877–1878 рр. і проголошення незалежності ця проблема відпала. У 1879 р. монетний двір в Бухаресті поновив свою роботу. Проте його виробничих потужностей не вистачало для повного задоволення країни в обігових монетах і у 1890 р. він знову припинив їх карбування, випускаючи лише медалі. Тому до середини 1930-х років карбування монет

для Румунії систематично замовлялося за кордоном.

У 1890–1914 рр. усі обігові румунські монети карбувалися у Брюсселі (Бельгія) та Гамбурзі (Німеччина).

50 бані, 1 лей і 2 лея у 1894 р. карбувалися у Брюсселі, а у 1900–1901 рр. — у Гамбурзі. Для карбування монет на Гамбурзькому монетному дворі використовувалося срібло з переплавлених румунських срібних монет 1870-х рр. Знаків монетних дворів на монетах немає.

5 лей 1901 р. карбувалися в Гамбурзі, проте мають на реверсі по сторонам від року знаки Бухарестського монетного двору — літеру «В» (перша літера слова Bucureşti — Бухарест) і колос.

Мідно-нікелеві 5, 10 і 20 бані у 1905–1906 рр. карбувалися на Брюссельському монетному дворі й у 1906 р. — додатково на Гамбурзькому. Емісія бельгійського монетного двору значно перевищує емісію німецького. Так, у 1906 р. у Брюсселі викарбовано 48 млн. монет, тоді як у Гамбурзі — 24 млн.

На брюссельських монетах 1905–1906 рр. монетного знаку немає. Гамбурзький монетний двір позначив свою продукцію власним знаком — літерою «J», який ним використовувався також для маркування монет, що карбувалися для грошового обігу Німеччини. Знак знаходиться на аверсі під стрічкою.

Монети останньої емісії Кароля I теж карбувалися в Брюсселі (у 1910, 1912 і 1914 рр.) та Гамбурзі (1910, 1911 і 1914 рр.). Монетні двори не ставили своїх знаків. Проте їхню продукцію можна розпізнати за виглядом та кількістю насічок на гурті. На брюссельських монетах кінці насічок перпендикулярні до монетного поля, на гамбурзьких вони заокруглені. Кількість насічок на гуртах такою. 50 бані: Брюссель — 101, Гамбург — 120. 1 лей: Брюссель — 106, Гамбург — 102. 2 лея: Брюссель — 124, Гамбург — 120.

Гурти румунських монет 1910–1914 рр., карбовані Брюссельським монетним двором (угорі) та Гамбурзьким монетним двором (унізу)

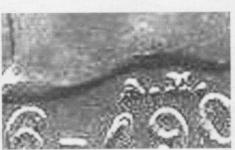
Знак Гамбурзького монетного двору — «J» — на 5, 10 і 20 бані 1906 р.

Більшість цих монет викарбувана зі срібла переплавлених монет кінця XIX — початку ХХ ст., в основному номіналом 5 лей. Всього в переплавку пішло 5 млн. срібних монет на загальну суму 28 280 000 лей.

Ювілейні монети 1906 р. карбувалися у Брюсселі. Знаку монетного двору на них немає.

Більшість румунських монет 1901–1914 рр. гравіювалися майстрами іноземних монетних дворів.

Гравером 50 бані, 1 лей і 2 лей 1894–1901 рр. виступив австрійський медальєр Антон Шарф (Anton Scharff), 5 лей 1901 р. – німець Вільгельм Кульріх (Wilhelm Kullrich). Їхні підписи – відповідно «A • SCHARFF» і «KULLRICH» – знаходяться на аверсах під шию короля.

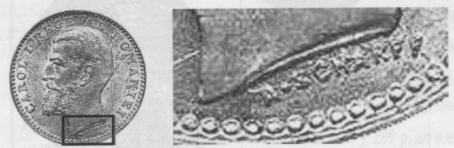

у 1914 р. введено купюру номіналом 5 лей, у 1915 р. – купюри у 1 і 2 лея.

За місяць після початку війни, 27 вересня (10 жовтня) 1914 р. помер король Кароль I. Його єдна дочка померла ще в дитинстві, тому трон перейшов до його племінника Фердинанда, проголошеного королем Фердинандом I. Його уряд продовжив політику попередника – т.зв. «збройного вичікування». Хоч Румунія входила до союзу центральних держав, одночасно проводилися переговори із Антантою щодо умов вступу у війну. Нарешті в умовах дворічного дипломатичного маневрування та через перехід стратегічної ініціативи у війні до Антанти 14 (27) серпня 1916 р. Румунія оголосила війну Австро-Угорщині, на боці якої виступили її союзники – Німеччина, Болгарія та Туреччина. Але військова кампанія 1916 р. виявилася для Румунії вкрай невдалою. До 6 грудня понад дві третини румунської території, включно із Бухарестом, були окуповані ворожими військами.

Після вступу Румунії в світову війну її особливо після катастрофічних поразок на фронтах у країні починається інфляція, яку не вдавалося подолати лише у 1926 р. Вона стала результатом великих військових, матеріальних і людських втрат, значних зовнішніх боргів та фінансових зобов'язань, нав'язаних країнами Антанти, а також потребами конверсії валют на приєднаних після війни територіях – країна зіткнулася із проблемою заміни російських рублів у Бессарабії та австро-угорських крон у Трансільванії.

В результаті, у 1918 р. у порівнянні із 1913 р. вартість лея впала в 3,6 рази. Інфляція «з'їла» золотий вміст лея і у 1926 р. його вартість становила лише 2,4% від вартості довоєнного лея. Високий рівень інфляції привів до валютної нестабільності, швидкого зростання цін та зниження життєвого рівня населення. Монети фактично зникли з ринку, спочатку золоті та срібні, а потім і мідно-нікелеві. Міністерство фінансів запровадило замість них паперові грошові знаки, які друкувалися з паперу низької якості і були незручними в користуванні. Відновлення монетного карбування відбулося лише у 1921 р.

Підпис А. Шарфа на 50 бані, 1 лей і 2 лей 1894–1901 рр.

Підпис А. Мішо на 1, 5, 20 і 100 леях ювілейної серії 1906 р.

Підпис А. Мішо на 12½ і 25 леях ювілейної серії 1906 р.

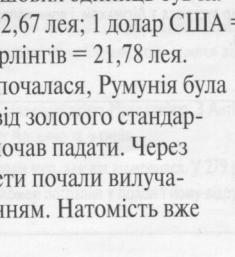
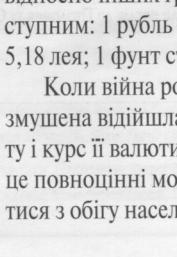
Підпис А. Мішо на 50 леях ювілейної серії 1906 р.

Вплив Першої світової війни на грошову систему та монетне карбування Румунії. Напередодні Першої світової війни румунський лей належав до числа найстабільніших валют Європи. Його курс відносно інших грошових одиниць був наступним: 1 рубль = 2,67 лея; 1 долар США = 5,18 лея; 1 фунт стерлінгів = 21,78 лея.

Коли війна розпочалася, Румунія була змушена відійти від золотого стандарту і курс її валюти почав падати. Через це повноцінні монети почали вилучатися з обігу населенням. Натомість вже

Підпис Е. П. Тассе на румунських монетах 1910–1914 рр.

Підпис К. Бассараба на румунських монетах 1910–1914 рр.